

ОСНОВНІ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ ТА ЇХ СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Андрій КРИСОВАТИЙ

Copyright © 2015

УДК 37.07

Постановка суспільної проблеми. Засадничими чинниками сучасної економіки у мінливому сьогодні все частіше постають наука й освіта. Визначеність останньої як найбільш пріоритетної сфери життя і діяльності зумовлено новими вимогами цивілізації, яка демонструє перехід від індустріального виробництва до суспільства науково-інформаційних технологій [13]. ЮНЕСКО проголосило XXI століття “Ерою освіти”, акцентувавши увагу на глобальних тенденціях розвитку вищої освіти. Сформульоване в Декларації нове бачення перспектив останньої вказало на ключові ціннісні орієнтири створення нової інтегральної освітньої парадигми – гуманізацію, людяність, відповідність вимогам глобалізованого суспільства.

Сутнісний зміст дослідження. У статті здійснено критичний огляд основних зарубіжних і вітчизняних підходів до осмислення методологічної концепції парадигми у соціогуманітарній науці, окреслено основні теоретичні відмінності щодо трактування змісту та обсягу понять “педагогічна парадигма” і “парадигма освіти”. Виокремлено й обґрунтовано інтегральні можливості та світоглядні переваги чотирьох основних парадигми освіти в історії людства, охарактеризовано доцільність їх соціокультурного утвердження на певних етапах цивілізаційного поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Парадигма – поняття полісемічне [27, с. 275–276], котре використовується в різних галузях знання, має декілька трактувань і буквально означає “приклад”, “зразок”. Уперше даний термін був введений позитивістом Г. Бергманом (1744–1814) для характеристики дієвості нормативної функції методології, а до широкого вжитку “як інструмент наукознавства” [8] увійшов з виходом знаменитої праці “Структура наукових рево-

люцій” (1962) американського лідера історико-еволюціоністського напрямку в філософії науки Томаса Куна. Під парадигмою останній розумів “визнані всіма науковими досягнення, які протягом певного часу дають науковому загалу модель постановки проблем та їх розв’язання” [15, с. 11]. Загалом концепція Т. Куна уможливує виокремлення епістемологічного та соціального аспектів парадигми, розмежування історичного поступу науки на два великих періоди (етапи нормальної науки і наукової революції) залежно від гостроти конкурентної боротьби між різними науковими товариствами, формування чотириланкової структури парадигми (“символічні узагальнення”, взірці розв’язку конкретних задач, метафізичні налаштування і ціннісні наукові настановлення). Водночас вона корелює з уявленнями про наукове співтовариство та картину світу і конкретизується у форматі концепції дисциплінарної матриці. Після Куна відомий фізик Д. Бом визначив парадигму як комунікативне середовище, мовний, комунікативний простір, у який “занурена” наукова спільнота [14], а основоположник трансперсональної психології С. Гроф охарактеризував її як “набір переконань, цінностей і технік, що їх поділяють члени даного наукового співтовариства” [5, с. 105].

З 90-х років XX століття термін “парадигма” набув педагогічного змісту і міцно закріпився в особистісно активному освітянському просторі. Загалом парадигмальний аналіз досліджень у соціогуманітарній науці наявний у розробках таких зарубіжних вчених, як Дж. Агассі, І. Лакатоса, К. Поппера, С. Тулміна, П. Фойерабенда, М. Фінокьяро, Дж. Холтона. Найпотужніша хвиля наукової революції парадигмальної переорієнтації освітніх систем України і Росії припадає на 1995–99 роки, коли виголошені відповідні альтернативи і класифікації. Серед науковців ближнього зарубіжжя пара-

дигмальний підхід у педагогіці та дидактиці зокрема використовували Ш.О. Амонашвілі, О.Г. Асмолов, Є.В. Бондаревська, Н.В. Бордовська, А.П. Валицька, Б.С. Гершунський, І.А. Колесникова, Г.Б. Корнетов, В.В. Кумарін, С.В. Кульневич, Н.С. Ладижець, А.О. Лігоцький, Ф.Т. Михайлов, О.М. Новіков, В.А. Петровський, О.Г. Прикота, А.О. Реан, В.М. Розін, Х.Г. Тхагапсоев, В.Д. Шадріков, Г.П. Щедровицький, Є.Я. Ямбург та ін. Парадигмальне осмислення соціокультурної ситуації у сфері вітчизняної освіти окреслено у працях В.П. Андрущенко, Г.О. Балла, І.А. Зязюна, С.Ф. Клепко, К.В. Корсака, В.Г. Кременя, В.І. Лугового, В.С. Лутая, В.І. Мадзігона, В.А. Нікітіна, В.О. Огнев'юка, Г.М. Сагач, А.В. Фурмана та інших авторів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча проблемі осмислення концепції парадигми у педагогіці присвячена величезна кількість наукових праць, однак і до сьогодні немає чіткого розмежування понять “педагогічна парадигма” і “парадигма освіти” (чи “освітня парадигма”). Серед наукового загалу немає й однозначного підходу стосовно класифікації парадигм. Відтак метою цієї наукової розвідки є обґрунтування логіко-змістового формату коректного вжитку згаданих дефініцій і визначення стану розробки означеної проблеми у сучасній педагогічній науці та її інноваційному дисциплінарному відгалуженні – освітології.

Виклад основного матеріалу дослідження й отриманих наукових результатів. Довідкова та енциклопедична література характеризується розмаїттям підходів щодо трактування понять “педагогічна парадигма” і “парадигма освіти”. Перше інтерпретується як: 1) сукупність теоретичних, методологічних та інших настановлень, прийнятих науковою педагогічною спільнотою на кожному етапі розвитку педагогіки, котрими керуються як зразком (моделлю, стандартом) при вирішенні педагогічних проблем; певний набір приписів (регулятивів) (Г.М. Коджаспірова, А.Ю. Коджаспіров); 2) усталена, світоглядно узвичаєна модель-стандарт вирішення певного класу педагогічних завдань (М.Ю. Олешків, В.М. Уваров) [23]. Друге науковці розуміють як: 1) провідний підхід до відбору змісту, форм організації освіти, способів навчання і виховання (Б. Бітінас); 2) сукупність ключових понять, положень та ідей, які визнані педагогічною громадськістю в конкретний історичний період і

становлять методологічну основу наукових досліджень; 3) вихідну концептуальну схему, модель постановки проблем та їх вирішення у сфері освіти (Н.А. Шмирьова, М.І. Губанова, З.В. Крецан) [22].

Різнобічно підходять до розкриття змісту зазначених понять і самі педагоги. Приміром, Є.В. Бондаревська та С.В. Кульневич стверджують, що педагогічна парадигма – це усталений, узвичаєний погляд, певний стандарт, взірць у вирішенні освітніх і дослідницьких завдань [2]; І.А. Колесникова вводить дане поняття для характеристики типологічних особливостей і смислових меж існування суб'єкта педагогічної діяльності у просторі професійного буття [10]; Н. Дем'яненко трактує педагогічну парадигму як “сукупність теоретичних та методологічних підходів, що визначають систему освіти, втілювану в науці й на практиці на конкретному історичному етапі” [6, с. 256], ототожнюючи її з моделлю певної освітньої системи. Фундаментально проблема педагогічних парадигм, як зазначає І.М. Осмоловська, розглядається у збірнику наукових статей “Парадигмальний підхід до вивчення історико-педагогічного процесу” за редакцією Г.Б. Корнетова і В.Г. Безрогова. Спочатку автори використовують термін “науково-педагогічна парадигма” і розуміють його теоретичні положення, що дозволяють формувати й практично втілювати цілісні моделі освіти, принципів для науково-педагогічної спільноти вчених-практиків і вчителів-новаторів. У цьому контексті парадигма постає передусім як наукова теорія чи концепція. Далі науковці вживають дефініцію “педагогічна парадигма освіти”, трактуючи останню як сукупність стійких, повторюваних, сенсотвірних характеристик, які визначають сутнісні особливості схем теоретичної й практичної педагогічної діяльності і взаємодії в освіті, причому незалежно від ступеня і форм рефлексії [20].

Понятійний формат освітньої парадигми більшістю дослідників визначається як основа, ідея, підхід до проектування освітніх систем, базова модель або стратегія освіти [18]. Зокрема, В.С. Безрукова пише, що “...парадигма в освіті – це знання про побудову педагогічного процесу, що прийняті педагогічним співтовариством як істина” [21]. С.А. Смірнов розуміє останню як певний спосіб існування культури й усередині неї як форму і спосіб відтворення людиною власних вроджених життєвих ресурсів, адже освітня парадигма, котра укорінена в онтології людини, – це не просто метод

навчання у школі, а тип буття і мислення, що панує в той чи інший період життєдіяльності особи [9]. Дану тезу підтримує і А.Г. Бермус, зазначаючи, що концепція “парадигми освіти” все частіше постає як універсальний онтологічний об’єкт, у характеристиці котрого узагальнюються найважливіші елементи і відношення багатьох педагогічних теорій і систем [1]. За твердженням Є.А. Пінчука, освітня парадигма – це спосіб діяльності конкретної освітянської спільноти в конкретну епоху, чи, за визначенням І.Б. Романенко, “модель, зразок постановки освітніх завдань у широкому соціокультурному аспекті, що має інваріантний зміст і спрямованість на тлі історичних умов, що змінюються” [24].

Відтак парадигмальної чіткості в науковому осмисленні сучасного освітнього простору не встановлено [9]. Залишається незрозумілим, задля чого потрібно освітні підходи, моделі, системи зводити до парадигм, адже тоді втрачаються межі застосування кожного поняття, його специфіка [20]. За такого специфічного парадигмального накопичення на рубежі століть виникає ситуація явної парадигмальної надлишковості і навіть засміченості сфери соціогуманітарного знання, оскільки далеко не всі парадигмальні конструкції відповідають критеріальному набору складових парадигми – як виокремлених Т. Куном, так і узагальнених вітчизняними науковцями на базі новітніх здобутків загальнонаукової методології [див. 31]. Вочевидь утруднює соціогуманітарне пізнання не лише наявність неузгодженої множини парадигм в освітньому просторі, а й “відсутність єдиних принципів їх впорядкування, методології осмислення цієї множини” [26, с. 86]. В будь-якому разі, як справедливо відмічає А.В. Фурман, “на початку ХХІ століття реально постала проблема методологічного розмежування парадигм і псевдопарадигм” [30, с.83].

Для подальшої характеристики піднятої у дослідженні тематики передусім доречно з’ясувати зв’язок понять “педагогіка” й “освіта”. Педагогіка, на думку В.О. Огнев’юка, як “соціальна наука, зосереджена на теорії та закономірностях навчання, виховання і соціалізації людини, а відтак не спроможна охопити всю сферу освіти, її цілісний онтофеноменальний формат та закономірності розвитку цієї сфери” [19, с.117]. Традиційна модель освіти, цілеспрямована на передачу необхідних знань, умінь, навичок, втрачає нині свою перспективність [7]. Сучасна освіта, перекоаний В.Г. Кремень, – це поле комплексних

досліджень, міждисциплінарного підходу і системного аналізу, оскільки вона є складносистемним об’єктом, як до складних системних належать її основні проблемні ситуації” [13]. На жаль, у педагогіці гостро бракує метасистемних теорій, натомість, як підкреслює В.І. Луговий, домінують емпіричні висновки. Один із критичних наслідків цієї ситуації – відсутність зв’язної системи взаємоузгоджених однозначних понять і категорій педагогічної науки, що віддаляє її від відповідності критеріям власне науки. Дослідники педагогіки ніби змагаються в авторських визначеннях основоположних педагогічних понять. Справді, до цього часу немає згоди, скажімо, стосовно того, що є “освіта”, “навчання”, “виховання”. У результаті кожне з цих понять має множину інтерпретацій (нерідко протилежних: наприклад, від охоплення освіти вихованням до, навпаки, включення виховання в освіту) [19, с. 117].

Узагальнення творчого доробку представників педагогічної науки показало, що протягом останніх років різними авторами запропоновані абсолютно різні класифікації парадигм. Спочатку, як підкреслюють Є.Н. Шиянов і Н.Б. Ромаєва [33], зусилля вчених концентрувалися на описі традиційної та гуманістичної педагогічних парадигм: імперативної і гуманної (Ш.А. Амонашвілі), нормативно-формульованої і гуманістичної (Л.А. Байкова), формульованої й особистісно зорієнтованої (Е.В. Бондаревська, С.В. Кульневич), когнітивної та особистісної (Е.А. Ямбург), особистісно гальмувальної та особистісно розвивальної (Є.Н. Шиянов), “педагогіки необхідності” і “педагогіки свободи” (О.С. Газман), особистісно відчуженої й особистісно центрованої освіти (Е.Н. Гусинський, Ю.І. Турчанинова) тощо. Надалі вченими робляться спроби відійти від дихотомії та описати педагогічні моделі за іншими критеріями. Зокрема, І.А. Колесникова визначила три педагогічні парадигми, поклавши в їх основу якість сприйняття учителем педагогічних об’єктів, розуміння їх сутності, побудову освітнього процесу: науково-технократичну, гуманітарну та езотеричну [10]. Г.Б. Корнетов [11] вважає, що педагогічна типологія базових моделей освітнього процесу, котра враховує джерела та способи постановки цілей виховання і навчання, а також характер педагогічної взаємодії, дозволяє охопити практично все реальне історичне різноманіття способів організації виховання і навчання. Відповідно ним виділені три типи освітнього процесу, які оприявлені парадигмами педа-

гогіки авторитету, маніпуляції та підтримки. В.Я. Пилиповський [18], аналізуючи світовий педагогічний досвід, описує три основні моделі – традиціоналістсько-консервативну, раціоналістичну та гуманістичну (феноменологічну). В.М. Розін [14] також виокремлює поняття наукової парадигми в освіті у вигляді тріади, а саме: природничу (традиційну, класичну, експериментальну), технічну та гуманітарну, а у дослідженні А.П. Валицької пропонуються ліберально-раціоналістична, культурологічна і глобально-історична парадигми [3].

Українська дослідниця К.В. Ярецько виділила чотири основні парадигми в сучасній педагогічній науці: знаннева, технократична, культурологічна та гуманістична [26], а у працях Х.Г. Тхагапсоева окреслюється ідея постання нового типу освіти – проектно-естетичної парадигми, що поєднує позитивні особливості консервативно-просвітницького, ліберально-раціоналістичного та гуманістично-феноменологічного парадигмальних варіантів [28]. Згідно з іншими, більш пізніми підходами, у сучасному освітньому просторі обґрунтовується синхронічне існування п'яти і більше базових парадигм: а) соціоцентрична, натуроцентрична, антропоцентрична, класична та не-класична, парадигма традицій, технократична, гуманітарна, екогуманітарна, традиціоналістсько-консервативна, раціоналістична, неогуманістична (феноменологічна), холістична, гуманістична (антропоцентрична) (Горбунова Л.Н.); б) ЗУНівська, когнітивна, гуманістична, прагматична, “парадигма здорового глузду” (І.С. Сергєєв); в) історично вироджені, соціетальні, традиційні педагогічні, людино зорієнтовані (антропологічні) і гуманістичні (А.І Павленко, Т.Н. Попова); г) знаннева, культурологічна, технократична, гуманістична, соціетарна, людино зорієтована (антропологічна), педоцентрична, дитиноцентрична (Н.В. Бордовська і А.А. Реан); д) езотерична, калокагативна, догматичного навчання, пояснювально-ілюстративного навчання, адаптивного навчання, розвивального навчання, культурологічна (В.С. Безрукова) [21; 26]. Вітчизняні представники філософсько-педагогічної думки та освітньої практики обґрунтовують й інші освітні парадигми на початку ХХІ століття, серед яких: ноосферна парадигма (Н.В. Маслова) і парадигма ноосферної освіти (Г.С. Цехмістрова); парадигма інноваційної освіти (І. Гавриш); парадигма відкритої освіти (В.Ю. Биков); парадигма глобальної освіти (В.О. Огнев'юк); синергетична парадигма

(Л.М. Ляшенко, А.В. Євтодюк); філософсько-освітня парадигма (М.І. Романенко), інтегральна педагогічна парадигма (О.В. Вознюк) [4; 25; 26].

Таким чином, висновуємо, що згідно з описаними класифікаціями виокремлюється велика кількість педагогічних парадигм. Метою ж нашої наукової розвідки постає спроба виділити й охарактеризувати *основні парадигми освіти*, котрі б пояснювали освіту і як соціальний інститут, і як сферу духовного виробництва. При цьому методологічною вимогою тут є опертя на чітко визначену структуру парадигми (за концепцією Т. Куна) як взаємодоповнення основних параметрів-приписів: 1) цілі, настановлення і цінності; 2) коло проблем і методів їх розв'язання; 3) набори передумов і 4) дисциплінарна матриця. Саме останні є “тими ознаками, на основі яких можна здійснити теоретичну аргументацію, скористатися ними як засобом чи мірилом оцінки й у такий спосіб обґрунтувати істинність та новизну будь-якого наукового положення” [32, с. 22].

Зважаючи на вищевикладене, за теорією освітньої діяльності [29; 32], доречно й науково виправдано говорити про чотири основні парадигми освіти в історії людства: 1) науково-технократичну, 2) езотеричну, 3) гуманітарну та 4) вітакультурну (*рис*). За основоположним змістом *перша* співвідноситься із сцієнтистською (Я.А. Коменський), просвітницькою (Х.Г. Тхагапсоев), авторитарно-імперативною (Ш.О. Амонашвілі), традиційно інформаційною (Є.В. Бондаревська), соціоцентричною (І.А. Зязюн, Г.М. Сагач), адаптаційною (В.К. Корсак), епістемологічною (П.Г. Щедровицький), пізнавально-трансляційною (А.В. Фурман), когнітивною (Є.А. Ямбург) та іншими аналогічними парадигмами, узагальнює здобутий науково-методологічний матеріал на новому, системно-ієрархічному, рівні осмислення. При цьому наступник, як об'єкт безперервного педагогічного впливу та виконавець чітко визначених соціальних функцій, покликаний засвоювати і відтворювати наукові знання у зовні заданій методичній послідовності під девізом: “*знання – сила!*”, орієнтуючись на еталон, ідеал та нормативи, за якими зв'язуються його підготовка, вихованість, освіченість.

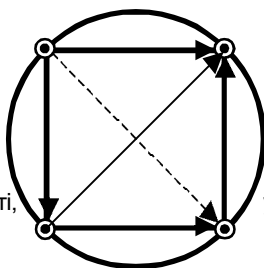
Певною мірою відсторонено від вищеназваної обґрунтовується І.О. Колесниковою *езотерична* парадигма, що опрацьована упродовж віків у східноазіатській традиції освіт-

**1 – науково-технократична, або
сцієнтистська парадигма:**

учень – об'єкт безперервного педагогічного впливу та виконавець чітко визначених соціальних функцій, котрий покликаний засвоювати і відтворювати наукові знання в зовні заданій методичній послідовності під девізом: «*знання – сила!*»

2 – езотерична парадигма:

учень – генератор і творець потаємної Мудрості, орган інформаційної взаємодії із Всесвітом, котрий під охоронним впливом Учителя йде і приєднується до незмінної, вічної Істини, змінює свої людські якості під девізом: «*усвідомлення – сила!*»

4 – вітакультурна парадигма:

учень – професійний освітянин, тобто учасник організованого культуротворення, котре здійснюється у паритетній співдільності та розвивальній взаємодії з учителем та іншими учнями і спричинює його саморозвиток як суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума під девізом: «*творення – сила!*»

3 – гуманітарна парадигма:

учень – суб'єкт пізнання і соціальної взаємодії, котрий оволодіває багатозначною істиною, стає гуманною особистістю-громадянином у постійному діалозі й полілозі з педагогом у ситуації їхньої вартісно-смыслові рівності та під девізом: «*пізнання – сила!*»

Рис.

Основні парадигми освіти в історії людства [29, с. 82]

нього та філософського практикування. Її мета – пошук і підготовка Учня як носія потаємного прихованого досвіду, освяченої мудрості, котрий спроможний усвідомлювати всі речі за один раз, подібно спалаху блискавки, а під наставницьким впливом Учителя він йде і приєднується до незмінної, вічної Істини, змінює свої людські якості під девізом: «*усвідомлення – сила!*». Вказана парадигма посідає в історії та культурі людства особливе місце і, на наш погляд, самодостатньо відповідає усім основним парадигмальним параметрам.

Третя парадигма змістовно обіймає різноаспектний матеріал, що позначається коренем «*гуман*» (гуманна, гуманістична, гуманітарна, гуманізація освіти) і назвами «підтримувальна» (Г.Б. Конетов), «природовідповідна» (В.В. Кумарін), «критично-креативна» (В.К. Корсак), «проектно-естетична» (Х.Г. Тхагапсоев), «особистісна» (Є.А. Ямбург), «суб'єктивності» (В.А. Петровський). Її основна мета – педагогічне плекання гуманної особистості, яка не лише споживає культурні цінності, а й примножує їх, і, щонайголовніше, сама постає самоцінним суб'єктом суспільного розвитку, а не його чинником чи засобом, у постійному діалозі й полілозі з педагогом у ситуації їхньої вартісно-смыслові рівності під девізом: «*пізнання – сила!*».

Вітакультурна парадигма (А.В. Фурман) інтегрує здобутки своїх попередниць, тобто не тільки переносить окремі цінності, норми, методи і техніки дослідження із відомих теоретичних систем, а й задіює висновки і наслідки різних концепцій і теорій для пояснення, прогнозування і проектування відомих та нових експериментальних даних у царині педагогіки

і сфері освіти загалом. Окрім того, вводиться низка новітніх *культурних універсалій* як основа понятійно-категорійного кодування найскладніших явищ дійсності (Дім, ковітальна спільнота, культурне тіло, духовна аура суспільства), котрі об'єднані своєрідним синтезом культури і життя, праці і суспільства. Відтак учень постає як професійний освітянин, тобто як учасник організованого *культуротворення*, котре здійснюється у паритетній співдільності та розвивальній взаємодії з учителем та іншими учнями і спричиняє його саморозвиток як суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума під девізом: «*творення – сила!*».

Висновки. Вищевикладене дає підстави констатувати виняткову складність і невизначеність на сучасному етапі проблеми осмислення методологічної концепції парадигми у соціогуманітарній науці і педагогіці зокрема. Аналіз наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить про неоднозначність трактування дефініцій та понять «парадигма», «педагогічна парадигма» і «парадигма освіти». Сучасною наукою запропоновано величезну кількість класифікацій педагогічних парадигм, що спричиняє ситуацію явної парадигмальної надлишковості та відсутності парадигмальної чіткості в освітньому просторі. Відтак виокремлені нами основні парадигми освіти – науково-технократична, езотерична, гуманітарна, вітакультурна – спираються на чітко визначену структуру парадигми (за концепцією Т. Куна) і за принципом взаємодоповнення характеризують освіту як складну, відкриту, нелінійну соціальну систему, соціальний інститут і сферу духовного виробництва.

1. Бермус А.Г. Контекст и структура парадигмального подхода в современной теории образования : [Электронный ресурс] / А.Г.Бермус. – Режим доступа: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/MFTI/2000/003.pdf>
2. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания [Электронный ресурс] / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Режим доступа: http://uchebauchenyh.narod.ru/books/uchebnik/2_9.htm
3. Валицкая А.П. Современные стратегии образования / А.П.Валицкая // Педагогика. – 1997. – №2. – С. 3-8.
4. Вознюк О.В. Побудова інтегральної педагогічної парадигми: постановка проблеми [Електронний ресурс] / О.В.Вознюк // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – Вип. 48. Педагогічні науки. – С. 22-26. – Режим доступу до журн.: http://eprints.zu.edu.ua/3790/1/Vip_48_4.pdf
5. Гроф С. Структура наукових революцій / Станіслав Гроф // Психологія і суспільство. – 2010. – №2. – С.105–112.
6. Дем'яненко Н. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза й еволюція / Наталія Дем'яненко // Філософія освіти. – 2006. – № 2(4). – С. 256-265.
7. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії / І.А.Зязюн, Г.М. Сагач. – К.: Укр.-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
8. Зязюн І.А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти [Електронний ресурс] / І.А.Зязюн // Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського. – Вип. 1.33. – Режим доступу до журн.: chrome-extension://oemmnndcbldboiebfnladdacbd/fmadadm/http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/6_5.pdf
9. Клепко С.Ф. Едукологічні репрезентації знань: парадигми освіти / С.Ф.Клепко // Постметодика. – 2011. – № 5 (102). – С. 2–9.
10. Колесникова И.А. Педагогические цивилизации и их парадигмы / И.А.Колесникова // Педагогика. – 1995. – №6. – С. 84–88.
11. Корнетов Г.Б. Парадигмы базовых моделей образовательного процесса / Г.Б. Корнетов // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 43–49.
12. Кравченко В.М. Проблема сутності парадигмального підходу до модернізації педагогічної освіти [Електронний ресурс] / В. М. Кравченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 32. – С. 271–278. – Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/f-pdf/Pfto_2013_32_39.pdf
13. Кремень В. Філософія людиноцентризму у контексті проблем освіти [Електронний ресурс] / Василь Кремень // Електронне наукове видання матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. “Гуманізм та освіта” (11–13 червня 2006 р.) / Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, Вінницький національний технічний університет, Університет Євле (Швеція). – Вінницький національний технічний університет (ВНТУ), 2006. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kvkpro.php>
14. Крижко В.В. Аксиологічний потенціал державного управління освітою : [навч. посіб.] / В.В. Крижко, І.О. Мамаєва. – К.: Освіта України, 2005. – 217 с.
15. Кун Т. Структура наукових революцій / Томас Кун; пер. с англ. – [2-е изд.]. – М.: Прогресс, 1977. – 300 с.
16. Лакатос И. Методология научных исследовательских программ / Имре Лакатос // Вопросы философии. – 1995. – №4. – С. 135–154.
17. Мазін В.М. Педагогічні парадигми, підходи та концепції організації виховного процесу [Електронний ресурс] / В.М.Мазін. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Pedagogica/3_122729.doc.htm
18. Овчинникова М.В. Сучасні освітні парадигми: основні визначення [Електронний ресурс] / М.В. Овчинникова // Проблеми сучасної педагогічної освіти: Педагогіка і психологія. – 2010. – Вип. 25, Ч. 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_25_1/ovhinn.pdf. – 6 с.
19. Освітнологія: хрестоматія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / укл.: В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва] – К.: ВП “Едельвейс”, 2013. – 728 с.
20. Осмоловская И.М. О парадигмах в педагогике / И.М. Осмоловская // Инновации в образовании. – 2007. – № 2. – С. 20–29.
21. Павленко А.И. Пути освоения содержания образования: парадигмальный подход: [Електронний ресурс] / А.И.Павленко, Т.Н.Попова. – Режим доступа: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/h33.html>
22. Парадигма образования: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/paradigmy-obrazovanija>
23. Парадигма педагогическая: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://didacts.ru/dictionary/1008/word/paradigma-pedagogicheskaja>
24. Пінчук Є.А. Освітні парадигми в історії людства: філософські рефлексії [Електронний ресурс] / Є.А. Пінчук. – Режим доступу: <http://lib.convdocs.org/docs/index-294509.html?page=15>
25. Романенко М.І. Методологія дослідження філософсько-освітньої парадигми [Електронний ресурс] / М.І. Романенко. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11974.html>
26. Світлична В.В. Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції / В.В.Світлична, Т.О.Чистиліна // Гуманітарний часопис. – 2013. – №2. – С. 83–92.
27. Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник / [заг. ред. і укл.: В.П. Андрущенко, М.І. Горлач]. – Київ–Харків: ВМП “Рубікон”, 1997. – 400 с.
28. Тхагапсоев Х.Г. О новой парадигме образования / Х.Г. Тхагапсоев // Педагогика. – 1999. – №1. – С. 103–111.
29. Фурман А.В. Вступ до теорії освітньої діяльності: [курс лекцій] / Анатолій В. Фурман. – вид. 2-е, стереот. – Тернопіль, 2014. – 84 с.
30. Фурман А. Методологічне обґрунтування багаторівневості парадигмальних досліджень у соціальній психології / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – №4. – С. 78–125.
31. Фурман А. Парадигма як предмет методологічної рефлексії / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2013. – №3. – С. 72–85.
32. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як мета-система / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2001, – №3. – С. 105–144; 2002. – №3–4. – С. 20–58.

33. Шиянов Е.И. Полипарадигмальность как методологический принцип современной педагогики: [Электронный ресурс] / Е.И.Шиянов, Н.Б.Ромаева. – Режим доступа: http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_show_archives.php?subaction=showfull&id=1193920344&archive=1194448667&start_from=&ucat=&

REFERENCES

1. Bjermus A.G. Kontext i struktura paradigmat'nogo podhoda v sovremennoj teorii obrazovanija : [Elektronnyj resurs] / A.G.Bjermus. – Rjezhim dostupa: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/MFTI/2000/003.pdf>
2. Bondarjevskaja E.V., Pedagogika: lichnost' v gumanisticheskikh teorijah i sistemah vospitanija [Elektronnyj rjesurs] / E.V. Bondarjevskaja, S.V. Kul'njevich. – Rjezhim dostupa: http://ucbebauchenyh.narod.ru/books/ucbebnik/2_9.htm
3. Valickaja A.P. Sovremennye strategii obrazovanija / A.P.Valickaja // Pjdagogika. – 1997. – №2. – S. 3-8.
4. Voznjuk O.V. Pobudova integral'noy pedagogichnoy paradygmy: postanovka problemy [Elektronnyj rjesurs] / O.V.Voznjuk // Visnik Zhitomir'skogo derzhavnogo universytetu. – 2009. – Vip. 48. Pedagogichni nauky. – S. 22-26. – Rjezhim dostupu do zhurn.: http://eprints.zu.edu.ua/3790/1/Vip_48_4.pdf
5. Grof S. Struktura naukovih revolucij / Stanislav Grof // Psihologija i suspil'stvo. – 2010. – №2. – S. 105–112.
6. Dem'janjenko N. Pedagogichna paradygma vyschoyi shkoly Ukrainy: geneza y jevolucija / Natalija Dem'janjenko // Filosofija osvity. – 2006. – № 2(4). – S. 256-265.
7. Zjazjun I.A. Krasa pedagogichnoy diyi // I.A.Zjazjun, G.M. Sagach. – K.: Ukr.-fins'kij instytut mjenjedzhmjentu i biznesu, 1997. – 302 s.
8. Zjazjun I.A. Osvitni paradygmy ta pedagogichni tehnologii v vimirah filosofiji osvity [Elektronnyj rjesurs] / I.A.Zjazjun // Naukovyj visnik MDU im. V.O. Suhomlins'kogo. – Vyp. 1.33. – Rezhim dostupu do zhurn.: chrome-extension://oemmnecbldboiebfnladdacbfmdadm/http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/6_5.pdf
9. Kljepko S.F. Edukologichni reprjezentaciyi znanj: paradygmy osvity / S.F. Kljepko // Postmjetodyka. – 2011. – № 5 (102). – S. 2-9.
10. Kolesnikova I.A. Pedagogicheskije civilizacii i ih paradigmy / I.A.Koljesnikova // Pedagogika. – 1995. – №6. – S. 84-88.
11. Kornetov G.B. Paradigmy bazovyh modelej obrazovatel'nogo processa / G.B. Kornetov // Pedagogika. – 1999. – №3. – S. 43-49.
12. Kravchenko V. M. Problema sutnosti paradygmal'nogo pidhodu do modernizaciyi pedagogichnoy osvity [Elektronnyj rjesurs] / V. M. Kravchjenko // Pedagogika formuvannja tvorchoy osobystosti u vyschij i zagal'noosvitnij shkolah. – 2013. – Vip. 32. – S. 271-278. – Rjezhim dostupu do zhurn.: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_32_39.pdf
13. Kremen' V. Filosofija ljudynocentryzmu u kontexti problem osvity [Elektronnyj rjesurs] / Vasil' Kremen' // Elektronny naukovy vydannja materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Gumanizm ta osvita" (11–13 chjervnia 2006 r.) / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Akademija pedagogichnyh nauk Ukrainy, Vinnyc'kyj nacional'nyj tehnicnij universytet, Universytet Yevlye (Shvjecija). – Vinnic'kij nacional'nij tjechnicnij univjersitet (VNTU), 2006. – Rjezhim dostupu: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kvkpo.php>
14. Krizhko V.V. Axiologichnyj potencial derzhavnogo upravlinnja osvitoju : [navch. posib.] / V.V. Krizhko, I.O. Mamayeva. – K.: Osvita Ukrainy, 2005. – 217 s.
15. Kun T. Struktura nauchnyh revolucij / Tomas Kun; pjer. s angl. – [2-je izd.]. – M.: Progrjess, 1977. – 300 s.
16. Lakatos I. Metodologija nauchnyh issljedovatel'skich programm / Imre Lakatos // Voprosy filosofiji. – 1995. – №4. – S. 135-154.
17. Mazin V. M. Pedagogichni paradygmy, pidhody ta koncepciyi organizaciyi vyhovnogo procjesu [Elektronnyj rjesurs] / V.M.Mazin. – Rjezhim dostupu: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Pedagogica/3_122729.doc.htm
18. Ovchinnikova M. V. Suchasni osvitni paradygmi: osnovni vyznachjennja [Elektronnyj rjesurs] / M. V. Ovchinnikova // Problemy suchasnoy pedagogichnoy osvity: pedagogika i psihologija. – 2010. – Vip. 25, Ch. 1. – Rjezhim dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_25_1/ovhinn.pdf. – 6 s.
19. Osvitologija: hrestomatija: [navch. posib. dlja stud. visch. navch. zakl. / ukl.: V.O. Ognjev'juk, S.O. Sysoyeva] – K.: VP "Edjel'vjejs", 2013. – 728 s.
20. Osmolovskaja I.M. O paradigmat' v pedagogikje / I.M. Osmolovskaja // Innovaciyi v obrazovaniji. – 2007. – №2. – S. 20-29.
21. Pavlenko A.I. Puti osvojenija sodjerzhanija obrazovanija: paradigmat'nyj podhod: [Elektronnyj rjesurs] / A.I.Pavljenko, T.N.Popova. – Rjezhim dostupa: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/h33.html>
22. Paradigma obrazovanija: [Elektronnyj rjesurs]. – Rjezhim dostupa: <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/paradigmy-obrazovanija>
23. Paradigma pjdagogicheskaja: [Elektronnyj rjesurs]. – Rjezhim dostupa: <http://didacts.ru/dictionary/1008/word/paradigma-pedagogicheskaja>
24. Pinchuk Y.A. Osvitni paradygmy v istoriji ljudstva: filosof's'ki reflexiyi [Elektronnyj rjesurs] / Y.A. Pinchuk. – Rjezhim dostupu: <http://lib.convdocs.org/docs/index-294509.html?page=15>
25. Romanenko M.I. Metodologija doslidzhjennja filosof's'ko-osvitn'oyi paradygmy [Elektronnyj rjesurs] / M. I. Romanenko. – Rjezhim dostupu: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11974.html>
26. Svitlichna V.V. Osvitnij prostir v umovah globalizaciyi: paradygmal'nij pljuralizm i perspektyvy intjegraciyi / V.V.Svitlichna, T.O.Chistilina // Gumanitarnyj chasopis. – 2013. – №2. – S. 83-92.
27. Social'na filosofija: korotkyj encyklopedychnij slovnyk / [zag. rjed. i ukl. V.P.Andruschjenko, M.I.Gorlach]. – Kyiv-Harkiv: VMP "Rubikon", 1997. – 400 s.
28. Thagapsojev H.G. O novoj paradigmat' obrazovanija / H.G. Thagapsojev // Pjdagogika. – 1999. – №1. – S. 103-111.
29. Furman A.V. Vstup do teorii osvity dijalt'nosti: [kurs ljekcij] / Anatolij V. Furman. – vid. 2-je, stjerveo. – Ternopil', 2014. – 84 s.
30. Furman A. Metodologichne obruntuvannja bagatorivnevosti paradygmal'nyh doslidzhjen' u social'nij

psychologiyi / Anatolij V. Furman // Psychologija i suspiľstvo. – 2012. – №4. – S. 78–125.

31. Furman A.V. Paradygma jak predmjet metodologichnoyi reflexiyi / Anatolij V. Furman // Psychologija i suspiľstvo. – 2013. – №3. – S. 72–85.

32. Furman A. Teorija osvıtn'oi dijāl'nosti jak metasystema / Anatolij V. Furman // Psychologija i suspiľstvo. – 2001, – №3. – S. 105–144; 2002. – №3–4. – S. 20–58.

33. Shijanov E.I. Poliparadigmal'nost' kak metodologicheskij princip sovremjennoj pedagogiki: [Elektronnyj rjesurs] / E.I.Shijanov, N.B.Romajeva. – Rjezhim dostupa: http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_show_archives.php?subaction=showfull&id=1193920344&archive=1194448667&start_from=&ucat=&

АНОТАЦІЯ

Крисоватий Андрій Ігорович.

Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика.

У статті подано результати наукового пошукування щодо теоретико-критичного осмислення методологічної концепції парадигми в інтелектуальній проєкції на сферу сучасної освіти. Дослідження презентує сутнісні відмінності наявних у педагогічних дискурсах понять “педагогічна парадигма” і “парадигма освіти” та обґрунтовує логіко-змістовий формат коректного вжитку відповідних дефініцій. Виділено й охарактеризовано чотири основні парадигми освіти в історії людства (науково-технократична, езотерична, гуманітарна, вітакультурна), котрі опираються на чітко визначену структуру парадигми (за концепцією Т. Куна) як взаємодоповнення таких параметрів-приписів: 1) цілі, настановлення і цінності, 2) коло проблем і методів їх розв'язання, 3) набори передумов і 4) дисциплінарна матриця.

Ключові слова: парадигма, наукова революція, дисциплінарна матриця, педагогіка, освіта, освітній простір, педагогічна парадигма, парадигма освіти, науково-технократична парадигма, езотерична парадигма, гуманітарна парадигма, вітакультурна парадигма.

АННОТАЦИЯ

Крисоватый Андрей Игоревич.

Основные парадигмы образования и их сущностная характеристика.

В статье представлены результаты научного поиска относительно теоретико-критического осмысления

концепции парадигмы. Исследование представляет сущностные различия наличных в педагогических дискурсах понятий “педагогическая парадигма” и “парадигма образования” и обосновывает логико-содержательный формат корректного употребления соответствующих дефиниций. Дана характеристика четырём основным парадигмам образования в истории человечества, которые опираются на четко определенную структуру парадигмы (по концепции Т. Куна) как взаимодополнение следующих параметров-предписаний: 1) цели, установки и ценности, 2) круг проблем и методов их решения, 3) наборы предпосылок и 4) дисциплинарная матрица.

Ключевые слова: парадигма, научная революция, дисциплинарная матрица, педагогика, образование, образовательное пространство, педагогическая парадигма, парадигма образования, научно-технократическая парадигма, эзотерическая парадигма, гуманитарная парадигма, витакультурная парадигма.

ANNOTATION

Krysovatyi Andriy.

The basic paradigm of education and their intrinsic characteristics.

The article presents the results of scientific searches on theoretical and critical thinking methodological concept of paradigm in the intellectual projection on sphere of modern education. The research presents the essential differences existing in pedagogical discourse notions like “pedagogical paradigm” and “paradigm of education” and justifies logical and semantic format of correct use of these definitions. Distinguished and described four basic paradigm of education in human history (scientific and technocratic, esoteric, humanitarian, vitacultural) which are based on the clearly defined structure of paradigm (T. Kuhn concept) as a complementary of basic parameters and prescribing: 1) the goals, instruction and values; 2) the range of problems and methods of their solution; 3) sets of preconditions and 4) disciplinary matrix.

Key words: paradigm, scientific revolution, disciplinary matrix, pedagogic, education, educational space, pedagogic paradigm, the paradigm of education, scientific and technocratic paradigm, esoteric paradigm, humanitarian paradigm vitacultural paradigm.

Надійшла до редакції 05.11. 2014.